

Л. В. Кравець, Л. І. Мацько

Офіційно-діловий стиль

ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ СТИЛЬ – функціональний різновид літературної мови, що задовольняє потреби суспільства в офіційній сфері спілкування (в документальному оформленні різних актів державного, громадського, політичного, економічного життя, ділових стосунків між державами, організаціями тощо). О.-д. с. – мова держ. законів, указів, статутів, постанов, наказів, резолюцій, розпоряджень, довідок, заяв та ін. документів. Осн. його призначення – повідомлення, доведення до відома громадян, установ, організацій нормативно-правових актів. Термінол. позначення цього різновиду літ. мови в укр. лінгвістиці не уніфіковане: О.-д. с. (І. Чередниченко, В. Перебийніс, М. Пилинський, А. Коваль, О. Пономарів, С. Єрмоленко, Л. Мацько, С. Бирик, Л. Тименко), канцеляр. діловий стиль (Ю. Ковалів), офіц.-ділова мова, діловий стиль (М. Пилинський, А. Марахова, С. Єрмоленко); ділова мова (М. Жовтобрюх, М. Пилинський, С. Єрмоленко, Л. Ажнюк, П. Редін), мова (стиль) ділових документів (паперів) (А. Марахова, А. Коваль, М. Пещак, С. Бирик, Л. Пустовіт, Г. Сjuta), мова ділового спілкування (А. Коваль).

Для О.-д. с. з-поміж інших характерна відносна стійкість і найвищий ступінь кодифікованості. Спільним для всіх уживань стилю є регулювал.-імператив. характер, документальність (кожний офіц. папір є документом), стабільність (довго зберігає традиц. форми), стислість, об'єктивність викладу, точність, чіткість, висока стандартизація вислову, сувора регламентація тексту. Заг. колорит офіційності формує стабіл. структура тексту та її лексичне наповнення. Осн. форма функціонування О.-д. с. – писемна, в усній формі – ділове спілкування бізнес-партнерів, фіз. і юрид. осіб, офіц. виступи, переговори представників різного рівня держ. влади тощо. Належить до книж. виразно-об'єктив. стилів.

Специфіка О.-д. с. сучас. української літературної мови, власне, як і ін. мов, виявляється в лексиці (суспільно-політ., адм.-канцеляр., юрид. термінологія; політ. і юрид. номенклатурні найменування; назви держ. і громад. установ, посад, звань; обмежена синонімія, часті лексичні повтори, неприпустимість емоц. й образ. слововживання), фразеології (кліше: висловити занепокоєння, докласти зусиль, порушити питання та ін.), словотворі (складноскорочені слова, аббревіатури), морфології (віддієслівні іменники, перевага

іменників над займенниками, інфінітив, безособові і наказові форми дієслів, відіменні прийменники (на основі, згідно з, за рахунок), складні сполучники (внаслідок того, що; в зв'язку з тим, що), стійкі словосполучення, що служать для зв'язку частин склад. речення (на випадок, якщо; на тій підставі, що; таким чином, що; той факт, що), синтаксисі (прямий порядок слів; речення з імен. присудком, односкладні речення, зокрема безособові, інфінітивні, неозначено-особові, узагальнено-особові речення; речення, ускладнені відокремленими означеннями й обставинами, однорід. чл.; складні синтаксичні конструкції). Для О.-д. с. характерна слабка індивідуалізація мовлення, про що свідчить відсутність займенниково-дієслів. форм 1–2-ї особи і частотність форм 3-ї особи в неозначено-особових конструкціях. Виклад стилістично нейтральний, однозначний. Структура тексту та обсяг осн. частин чітко визначені. Для полегшення сприйняття змісту і спрощення роботи з ним використовують форми документа.

У межах О.-д. с. сучас. української літературної мови традиційно виокремлюють три підстили: законодав. (закони, укази, статuti, постанови), дипломатич. (міжнар. угоди – конвенції, повідомлення – комюніке, звернення – ноти, протоколи), адм.-канцеляр. (накази, інструкції, розпорядження, довідки, заяви, звіти). Адм.-канцеляр. підстиль в укр. лінгвістиці досліджували А. Коваль, А. Марахова, Р. Возна, І. Плотницька, І. Шаргай, Т. Лакович, Л. Тименко; дипломатич. – О. Мацько, О. Пазинич, Н. Поліщук, О. Пономаренко, Н. Кащишин, З. Куньч, Л. Тименко; законодав. – О. Сербенська, С. Дорошенко, В. Рогожа, Л. Тименко.

О.-д. с. української літературної мови історично ґрунтується на документах часів Київ. Русі, Галиц.-Волин. князівства, Великого князівства Литовського, Гетьманщини. Водночас розвиток стилю був непослідовним – у різні періоди історії України його репрезентували різні мови. Найдавнішими пам'ятками юрид.-ділової писемності донац. періоду є договори київ. князів з греками 907, 911, 944 і 971, зведення законів «Руська правда», а також грамоти, перші з яких датують поч. 12 ст. Як доводить В. Німчук, держ. мовою Київ. Русі була давньорус. (давньоукр.) мова (див. Давньоруської мови Концепція), «нею велось діловодство в великокнязівській канцелярії та в канцеляріях удільних князів, нею писалися різного роду документи-грамоти: постановчі, дарчі, продажеві, купчі, духовні (заповітові), розподільчі та ін., велось міжкнязівське офіційне та приватне листування, робилися офіційні написи на речах. Безсумнівно, нею велось судочинство. Давньоруською мовою написане зведення законів Київської Русі – вже згадувана «Руська Правда»». Давня юрид.-ділова писемність виникла з необхідності закріпити правові норми життя в тогочас. суспільстві, врегулювати торг. й політ. відносини між державами тощо.

У Галиц.-Волин. князівстві з часу прийняття Данилом Галицьким королів. титулу (1253) поряд з староукраїнською однією з офіц. канцеляр. мов стала латинська, яка побутувала на цих теренах до 18 ст. До серед. 15 ст. латина повністю витіснила староукр. мову в адм. та судовій сферах Галичини. На Волині і Наддніпрянщині латина була менш уживана, тут від

кінця 16 ст. в адм. сфері закріпилася польська, а на підрос. землях – російська.

О.-д. с. часів Великого князівства Литовського представлений актовими книгами, купчими записами, духівницями, описами майна, скаргами, судовими актами та ін., що з'явилися у великій кількості після Люблін. унії (1569) й прийняття 3-го Литов. статуту (1588). У 16–17 ст. О.-д. с. поповнили нові види документів: універсали, накази, інструкції, ордери. Мовою Литов. статутів і ділової писемності цього періоду була «руська» канцеляр. мова, що поєднала в собі старослов'ян. термінологію та укр. й білорус. живомовні елементи.

На землях Війська Запорозького побутувала староукр. мова, активне вживання якої в дипломатії та юриспруденції сприяло розвитку адм.-правової лексики та ін. мовних ресурсів. У канцелярії запороз. гетьманів була поширена лат. мова, якою представники козац. верхівки послуговувалися на переговорах із зарубіж. гостями, в листах та документах. Лат. і староукр. мовами написаний конституц. акт (1710) гетьмана П. Орлика. Припускають, що актова латина мала вплив на розвиток О.-д. с. української мови, проте це питання потребує ґрунтов. вивчення.

Для текстів пам'яток староукр. ділової писемності характерні шаблонність побудови, однотипність лексики, книж. граматич. форм, склад. синтаксис, насиченість юрид. термінами і канцеляр.-адм. формулами, відсутність образ. слововживання і водночас наявність живої нар. лексики і фразеології, зокрема в офіц. листуванні та адм.-канцеляр. документах.

Політ. становище українського народу в умовах бездержавності позначилося на розвитку О.-д. с. нової української літературної мови, який тривалий час функціонував як епістолярій ділового характеру, а його функції виконували стильові різновиди держ. мов. Із утворенням УЦР (1917), мовою законодавства, адміністрації, внутр. і зовн. політики стала укр. мова. Джерелами О.-д. с. цього періоду, за спостереженнями Ю. Шевельова, слугували діалекти, розмовна практика, іншомовні зразки, істор. документи, зокрема пам'ятки козац. доби та ін., що зафіксовано в протоколах засідань і сесій УЦР і Малої Ради, протоколах Ген. секретаріату, чотирьох Універсалах, постановках, меморандумах, законопроектах, деклараціях, зверненнях, циркулярах тощо. За часів Гетьманату П. Скоропадського, як доводить Ю. Шевельов, поряд з лексикою козац. часів широко вживали й новітню термінологію. За Директорії УНР О.-д. с. української літературної мови продовжив свій розвиток, орієнтуючись на термінологію, усталені форми, вироблені за козац. держави.

За рад. часів уживання української мови формально не забороняли, але офіц.-ділове спілкування було обмеженим та перебувало під потужним впливом російської мови. На зміну бурхливому розвитку лексич. засобів, лібералізації норм О.-д. с. 1920–30-х рр. прийшли суворі заборони і репресії. З утвердженням статусу української мови як державної і проголошенням незалежності України, роль О.-д. с. зросла. Він обслуговує сусп., громад. і

держ. життя країни. Водночас і досі його функціонування в органах вищої, центр. та місц. влади часто обмежене писем. формою.

Рекомендована література

1. Німчук В. В. Літературні мови Київської Русі // Історія укр. культури: В 5 т. Т. 1. Історія культури давнього насел. України. К., 2001;
2. Плотницька І. М. Ділова українська мова. К., 2004;
3. Бибик С. П. Офіційно-діловий стиль // Укр. лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст.: система понять і бібліогр. джерела. К., 2007;
4. Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. 1. Мовознавство. К., 2008;
5. Куньч З., Куньч М. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. 2014. Вип. 26.

Бібліографічний опис:

Офіційно-діловий стиль / Л. В. Кравець, Л. І. Мацько // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-77272>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).